

Liels ziemojošo putnu blīvums Garcieņa laukos 2008./09. gada ziemā

Garcieņa lauki atrodas Ādažu un Carnikavas novadu teritorijā Rīgas rajonā. Rietumu pusē tie iekļauj Mangaļu un Lieleimura laukus (no Garcieņa dzelzceļa stacijas un Kalngales ciema robežas), tad plešas līdz Ataru birzei un "Briljantu" fermai, no austrumu puses turpinās uz ZA paralēli autoceļam uz Carnikavu līdz Laveriem.

Padomju laikos teritorijā saimniekoja kolhozs "Ādaži", un tajā laikā tika uzbūvēta cūku ferma (pie Garcieņa stacijas, pašlaik pamesta) un PSRS mērogā slavenā govju ferma "Briljanti" (pie Eimura ezera), kur uzplaukuma gados turēja 800 govju (pašlaik ap 150), kā arī izveidota plaša meliorācijas sistēma, kas nosusināja visus

laukus. Meliorācijas sistēmā tika iekļauts arī Langas upes posms. Mūsdienās lauku kopējā teritorija aizņem apmēram 12 km², no tiem apmēram trešdaļā platības notiek govju ganīšana un siena pļaušana, pārējā teritorija netiek saimnieciski izmantota un ir daļēji applūdināta vecās meliorācijas sistēmas aizaugšanas un bebru darbības dēļ. Slapjākajās vietās lauki aizaug ar bērziem un krūmājiem. Apkārtējos mežos notiek saimnieciskā darbība – mežu izciršana. 2007. gadā netālu no "Briljantu" fermas izveidots privāts lidlauks.

Regulāri ornitoloģiski novērojumi šajā teritorijā uzsākti 20. gs. 80. gadu otrajā pusē, bet līdz šim nav publicēts neviens šīs teritorijas ornitofaunas pār-

skats, kā arī šai teritorijai nav piemērots aizsardzības statuss. Apmeklējot šos laukus 2008./09. gada ziemā, autori veikuši ziemojošo putnu uzskaites un ievērojuši samērā lielu dažu sugu plēsīgo putnu koncentrāciju. Lielākā skaitā šeit novēroti bikšainie un peļu klijāni, kā arī lielās čakstes. Turpmāk aprakstīti šo sugu uzskaišu rezultāti un secinājumi.

Vēsturiskās ziņas par ziemošanu Latvijā

Ziņas par lielās čakstes un bikšainā klijāna ziemošanu Latvijā ir atrodamas daudzos avotos 19. gs. beigās–20. gs. sākumā (piemēram, Lōwis 1893, Sawitzky 1899, Loudon 1909, Grosse 1927). Tajos ir atzīmēts, ka abas su-

Peļu klijāns *Buteo buteo*.
Foto: I. Deņisovs

Bikšainais klijāns *Buteo lagopus*.
Foto: A. Kuročkins

Peļu klijāns *Buteo buteo*.
Foto: I. Deņisovs

Bikšainais klijāns *Buteo lagopus*.
Foto: A. Kuročkins

I. tabula. Uzskaišu rezultāti Garcieņa laukos 2008./09. gada ziemā.

Table 1. Results of counts at Garcieņa fields during the winter of 2008/09.

Datums / Data	17.11.2008.	25.12.2008.	05.01.2009.	24.01.2009.	26.02.2009.	13.03.2009.
Uzskaites laiks / Time	11:34–13:15	12:30–15:10	09:50–11:25	10:50–13:57	08:45–10:18	08:43–10:45
Bīkšainais klijāns <i>Buteo lagopus</i>	4	20	28	21	19	12
Peļu klijāns <i>Buteo buteo</i>	5	25	2	13	9	7
Lielā čakste <i>Lanius excubitor</i>	0	9	0	7	8	10
Kopā /Total	9	54	30	41	36	29

gas ir regulāri ziemeļi, bet gandrīz nav precīzas informācijas par skaitu un konkrētu izplatību. Savukārt par peļu klijāna ziemošanu informācija ir, tikai sākot ar 20. gs. 30. gadiem (Transehe, Sināts 1936). Publicētas ziņas par dažiem šīs sugas novērojumiem Rietumlatvijā 20. gs. 50.–60. gados (Каспарсон 1966), bet 20. gs. 80. gadu sākumā atzīmēts, ka tikai pēdējos gados, t.i., 20. gs. 70. gadu beigās, peļu klijāns regulāri novērots ziemas laikā (Липсберг 1983). Šo visu trju sugu Latvijā ziemojošo putnu skaits novērtēts tikai 1994. gadā un ir visai aptuvenš: peļu klijānam svārstās no 200 līdz 2500 īpatņiem, bīkšainajam klijānam – 50–400, bet lielajai čakstei – 50–200 (Strazds u.c. 1994).

Putnu skaits un uzvedība Garcieņa laukos

Peļu un bīkšainie klijāni uzskaišu laikā novēroti dažādās vietās – tupot uz siena ruļļiem, uz zemes, uz stabiņiem un citām konstrukcijām vai kokos, retāk – uz elektrības vadiem, medijot virs lauka vai pārlidojot laukus. Interesanti atzīmēt, ka abu sugu klijāni nereti par novērošanas "posteņiem" izvēlējušies jaunus bērzu lauka vidū, izmantojot šādu paņēmienu – putns, pielidojis kokam, ar kājām ķeras pie bērza augšējās, tievās stumbra daļas un ar savu masu to noliec horizontālā stāvoklī. Sanāk pašūpoties, bet apkārtējais lauks ir labāk pārskatāms. Lielā čakste parasti novērota sēžam jaunu bērzu galos, uz dažādiem stabiem lauka vidū, bet retāk – uz elektrības vadiem vai medijot virs lauka. Nereti čakstes no zemes vai augāja apakšējās daļas uzlaidās uz kāda augstāka novērošanas posteņa un pēc īsa laika atkal nolaidās zemē. Tas gan apgrūtināja uzskaiti. Klijāni bija daudz drošāki par

lielo čaksti un ļāva sevi nofotografēt no mašīnas, savukārt čakstes vienmēr aizlidoja prom, cilvēkam vai mašīnai tuvojoties. Vienu reizi novērota lidojoša čakste pēc veiksmīgām medībām – ar peli knābi.

Uzskaites veiktas, pārvietojoties ar automašīnu maršrutā no Laveriem līdz "Briljantu" fermam, tad līdz Eimuriem, tālāk virzienā uz Garcieņa dzelzceļa staciju un vēl pa apli līdz Kalngales ciemam. Skaitīti visi vizuāli novērotie putni, klijānu sugas noteikšanai izmantots teleskops ar palielinājumu līdz 60x. Pēc iespējas tika veikta arī klijānu fotografēšana, lai noteiktu vecumu pēc apspalvojuma krāsas (pēc Forsman 2002). Neapšaubāmi, ka daļa no klijāniem netika uzskaitīti, jo daži putni reizēm novēroti izlidojam no apkārtnes mežiem, kur tie atpūšas, bet lielās čakstes prasmīgi slēpās (medija) biežajā krūmājā vai augājā, kur tās nevarēja labi saskatīt no autoceļa. Iespējams, ka arī ziemas laikā notika visu sugu pārvietošanās no vai uz citām ziemošanas vietām, kas mainīja to kopējo skaitu Garcieņa laukos.

Uzskaišu rezultāti

Kopējais uzskaitīto putnu skaits ir norādīts 1. tabulā. Abu sugu klijāniem jaunie putni (pirmajā ziemas apspalvojumā) veidoja ap 60–80%. Ar ko tad varētu izskaidrot tik lielu ziemojošo klijānu un čakstu blīvumu Garcieņa laukos šajā ziemā? Novērojumi parādīja, ka šajos laukos ziemā ir pietiekami liels peļveidīgo grauzēju blīvums, kas ļauj šeit veiksmīgi pārziemot vairākiem desmitiem peļu ēdāju, ieskaitot arī plēsīgos zīdītājus (lapsas u.c.). Kā zināms, peļveidīgo grauzēju skaits stipri mainās pa gadiem, un tas ļoti ietekmē daudzu sugu vairošanās produktivitāti un arī ziemošanas apstākļus. Turklāt, ja ir bijis labs peļu gads, tad arī citos lauku rajonos jābūt lielākai plēsēju koncentrācijai ziemas laikā. Šis pieņēmums neguva apstiprinājumu, jo, apsekojot citus laukus Rīgas rajonā, atzīmēti tikai vienu peļu klijāni Spilves pļavās Rīgā (12.01.), Gārcieņa laukos (15.02.), Zirņu salā pie Rīgas HES (03.12. un 18.02.) un Priedaines izgāztuves apkārtnē (12.01.). Lielās čakstes, attiecīgi 1 un 2 putni, atzīmētas Odiņu-Pavasaru polderī (15.02.) un Ķīsezera dienvidu piekrastē pie Juglas

Lielā čakste *Lanius excubitor*.
Foto: I. Deņisovs

Bikšainais klijāns *Buteo lagopus*.

Foto: I. Deņisovs

kanāla ietekas (08.02.). Un vienīgā vieta, kur pārziemoja vairāki putni, ir lauku rajonā starp Jaunmārupi, Cenas tīreļa un Medema purva malu. Tur 18. janvārī novēroti trīs bikšainie klijāni, divi peļu klijāni un viena lielā čakste. Citos lauku rajonos – Ādažu–Carnikavas laukos, Ādažu militārajā poligonā, Ķekavas un Rānavas laukos, Doles salā, Babītes ezera dienvidu daļas polderos (Gātupes, Trenču, Dzilnupes) un Baņķī šo triju sugu ziemošana vispār nav atzīmēta. Acīmredzot šeit ir bijuši arī citi labvēlīgi faktori, kas noteica tik lielu plēsēju blīvumu Garciema laukos. Turklāt 2008./09. gada ziema Latvijā nav uzskatāma par siltu ziemu.

Par maksimālo putnu blīvumu iegūtie rezultāti (2. tabula), salīdzinājumā ar pētījumiem Rietumigaunijā 2000./01. gada siltajā ziemā (Nellis *et al.* 2002), parādīja, ka Garciema laukos ziemojošo putnu blīvums peļu klijānam un lielajai čakstei ir apmēram 2,6 reizes lielāks, bet bikšainajam klijānam – pārsniedz 21 reizi (!). Jāatzīmē, ka visām trijām

Literatūra

- Grosse A. 1927. Vogelzugbeobachtungen. – Korrespondenzblatt d. Naturf.-Ver. zu Riga, LIX. Riga: 27–31.
- Elts J., Kuresoo A., Leibak E., Leito A., Lilleleht V., Luigujoe L., Lohmus A., Magi E., Ots M. 2003. Status and number of Estonian birds, 1998–2002. *Hirundo* 2: 58–83.
- Forsman D. 2002. The raptors of Europe and the Middle East. A Handbook of field identification. London: T & A Poyser, 589 p.
- Lohmus A., Kuresoo A., Leibak E., Leito A., Lilleleht V., Kose M., Leivits A., Luigujoe L., Sellis U. 1998. Status and number of Estonian birds. *Hirundo* 2: 63–83.
- Loudon H. 1909. Vorläufiges Verzeichnis der Vögel der russischen Ostseeprovinzen Estland, Livland und Kurland. St. Petersburg, 30 S.
- Löwis O.v. 1893. Ievērojāmākie Baltijas putni. Riga: Ernsts Plates, 166 lpp.

Lielā čakste medībās.

Foto: I. Deņisovs

2. tabula. Lielākais ziemojošo putnu blīvums (īpatņi uz 100 ha).

Table 2. The highest density of wintering birds (birds per 100 ha).

	Garciema lauki 2008./09.	Igaunija 2000./01. (Nellis <i>et al.</i> 2002)
	Garciema fields 2008/09	Estonia 2000/01 (Nellis <i>et al.</i> 2002)
Bikšainais klijāns <i>Buteo lagopus</i>	2,33 (kopā/total 28)	0,08–0,11
Peļu klijāns <i>Buteo buteo</i>	2,08 (kopā/total 25)	0,44–0,79
Lielā čakste <i>Lanius excubitor</i>	0,83 (kopā/total 10)	0,32

sugām ziemojošo īpatņu blīvums ir viens no izmantotajiem kritērijiem skaita noteikšanai Igaunijā. Piemēram, 1998. gadā ziemojošo peļu klijānu skaits novērtēts uz 50–150 putniem (Lohmus *et al.* 1998), bet, izmantojot iegūto blīvuma rādītāju valsts rietumu daļā un pārreķinot to uz visu valsts teritoriju, ņemot vērā atbilstošo biotopu platību un arī citus apstākļus, šīs sugas skaits laika posmā no 1998. līdz 2002. gadam novērtēts 4–6 reizes lielāks, proti – no 200 līdz 1000 īpatņiem (Elts *et al.* 2003).

Ņemot vērā iepriekš minēto, lai visu triju sugu ziemotāju skaitu vērtētu

plašākā mērogā, nepieciešams izmantot gan skaitliskus datus no vairākiem ziemojošo putnu blīvuma noteikšanai apsekotajiem lauku rajoniem, gan arī vērtēt citus faktorus, ieskaitot datus par sugu ligzdošanas sekmēm un medījuma daudzumu attiecīgajos gados. Jebkurā gadījumā nepieciešams sekot līdzī situācijai Garciema laukos, kas pašlaik ir viena no labākajām peļveidīgo grauzēju ēdāju ziemošanas vietām Latvijā.

RUSLANS MATROZIS,
ALEKSEJS KUROČKINS,
OĻEGS MIZIŅENKO
matruslv@inbox.lv

- Nellis R., Nellis R., Tammekand I. 2002. Numbers and habitat use of wintering Common and Rough-legged Buzzards, Hen Harries, and Great Grey Shrikes in western Estonia. *Hirundo* 1: 26–34.
- Sawitzky W. 1899. Beiträge zur Kenntnis der baltischen Ornith. Die Vogelwelt der Stadt Riga und Umgegend. *Korrespondenzblatt d. Naturf.-Ver. zu Riga*. XLII, Riga: 191–218.
- Strazds M., Priednieks J., Vāverinš G. 1994. Latvijas putnu skaits. *Putni dabā* 4: 3–18.
- Transehe N., Sinats R. 1936. Latvijas putni. Riga: Mežu departamenta izdevums, 361 lpp.
- Каспарсон Г.Р. 1966. Миграции дневных хищных птиц и сов Латвийской ССР. В кн.: Миграции птиц Латвийской ССР. Рига, Зинатне: 5–32.
- Липсберг Ю.К. 1983. Канюк. В кн.: Птицы Латвии. Территориальное размещение и численность. Рига, Зинатне: 55–56.

Summary

High density of the wintering birds on the Garciems fields in winter 2008/09 /Ruslans Matrozis, Aleksejs Kuročkins, Oļegs Miziņenko/

The article describes results of the counting of three species of wintering birds on the field territory (12km²) in Garciems (near Riga city, Latvia). Totally up to 25 Common Buzzards *Buteo buteo*, up to 28 Rough-legged Buzzards *Buteo lagopus* and up to 10 Great Grey Shrikes *Lanius excubitor* were counted in winter 2008/09, which is very high density in winter for all these species.

Garciema lauki no putna lidojuma.

Foto: R. Matrozis

Komentārs

Par R. Matroža u.c. rakstu “Liels ziemojošo putnu blīvums
Garciema laukos 2008./09. gada ziemā”

Sākotnēji R. Matroža un līdzauto-ru raksts tapa pēc rakstā minētās ziemas 2009. gadā. Uzreiz šo rakstu žurnālā “Putni dabā” nenopublicējām, bet vēlāk tas it kā zaudēja aktualitāti. Taču tagad situācija ir nedaudz mainījusies un “Putni dabā” redakcija vēlreiz atgriezās pie šā raksta un to publicēja. Kopš raksta tapšanas ir pagājuši pieci gadi, un varam secināt, ka Garciema laukos 2008./09. gada ziema tiešām bija savā ziņā unikāla, jo pēc tam tik liels ziemojošo putnu skaits nav novērots. Ir notikušas arī citas pārmaiņas. Tagad govju ganāmpulks ir palielinājies (vairs nav tikai 150 buļļu) un gandrīz visi lauki tiek izmantoti.

Ir uzcelts arī jauns zirgu stallis ar labām pļavām un ganībām, kā arī trīs vietas skābbarības glabāšanai. Aiz lidlauka ir uzbūvētas arī jaunas saimniecības ēkas. Savukārt “Briljantu” fermā ir jauns un, domājams, labs saimnieks.

Putnus Kalngales–Garciema–Ādažu laukos es (Igoris Deņisovs) vēroju kopš 1980. gada un varu teikt, ka tik lielas klijānu koncentrācijas kā 2008./09. gada ziemā ir ļoti reta parādība, iespējams, vienīgais gadījums. Citus gadus tik daudz putnu nav bijis. Piemēram, 2011./12. gada ziemā novēroju vienu peļu klijānu un trīs bikšainos klijānus, bet 2012./13. –

trīs peļu un piecus bikšainos klijānus. Savukārt 2013./14. gada ziemā šo vietu apmeklēju septiņas reizes (pēdējo reizi – 2014. gada 20. janvārī), un katru reizi bija redzami tikai 1–2 peļu klijāni un neviens bikšainā klijāna. Pēc manām domām, mežu izciršana 2011.–2012. gadā Ādažu un Carnikavas apkārtnē samazināja peļu klijānu ligzdošanas vietas. Tāpēc arī vasarā ļoti maz esmu novērojis jaunus putnus. Lielās čakstes daudzums ziemā katru gadu ir diezgan stabils – 3–7 putni.

IGORS DEŅISOVS,
igors.denisovs@gmail.com
AGNIS BUŠS,
agnis@putnidaba.lv